

ИЗ ДЕЙНОСТТА НА ИНСТИТУТА ЗА ЛИТЕРАТУРА ПРЕЗ 1975 Г. И ПРЕЗ ШЕСТАТА ПЕТИЛЕТКА

През ноември м. г. се състоя годишно-отчетно събрание на Института за литература при БАН. Доклад за дейността и предстоящите задачи на института изнесе неговият директор, ст. н. с. Тончо Жечев.

Обстойни аналитични доклади за работата на отделните институти и звена към БАН — каза в началото на своя доклад Т. Жечев — се правят периодично през две години. (Последният такъв доклад бе за дейността на института през 1973—1974 г.) В края на всяка година обаче се отчита изпълнението на научния план в основните му направления, поставят се и се изясняват някои нови задачи. Особено се налага това сега, когато отчитаме и резултатите от шестата петилетка, за да се види с какъв принос Институтът за литература ще посрещне XI конгрес на БКП.

1. ИЗПЪЛНЕНИЕ НА НАУЧНО-ПРОИЗВОДСТВЕНАЯ ПЛАН ЗА 1975 Г.

През 1975 г. основните усилия на института бяха свързани с огромното задължение, поето от нашия колектив пред партията и цялата ни литературна и културна общественост — подготовка и написване на многотомна история на българската литература. Бяха обсъдени нейният характер, структура, обем, както и главните проблеми, изискващи задълбочена научна разработка в подготвителния етап. Комисията по подготовката на многотомната история, възглавявана от акад. П. Динев, представи проект, обсъден и приет от Научния съвет на института. Този проект е добра основа за по-нататъшно уточняване на концепцията и модела на историята, както и за приемането на конкретна програма за подготвителния етап — VII петилетка. В близко време комисията ще представи програма за най-важните теми, които трябва да се включат в научноизследователския план за 1976 и следващите години.

Някои от звената, създадени във връзка с подготовката на тази история, развиха интересна научноизследователска дейност. Проблемната група „Творчески анкети“ с ръководител Ив. Сарафев и секретар К. Янева подготви три тома с материали вместо предвидения един. Не е на необходимото

ниво обаче дейността на проблемната група „Литературният процес, отражен в периодичния печат“ с ръководител Е. Константинова. С оглед издирването на нови материали от литературната история особена стойност имат подготвените издания от поредицата „Литературен архив“ — за Асен Златаров, Асен Разцветников и Емануил Попдимитров (от сътрудници на ДИА), на Михалки Георгиев от В. Малеева. Голям интерес представлява изработеният от Б. Вапцарова „Летопис на Н. Й. Вапцаров“.

Завършените и представени монографии на проф. Ем. Георгиев „Литературният живот през Втората българска държава“, на проф. Б. Ангелов „Из старата българска, сръбска и руска литература“, на Ст. Кожухаров „Из старобългарската химография“ обогатяват българското литературознание с нови факти, с оригинални изводи и концепции. С приносен характер са и изследванията на Л. Минкова „О. М. Болянки и българската литература“, на Ел. Димитрова „Някои особености в изграждането на образите у Йовков, Достоевски и Толстой“.

Значителен принос на института в областта на литературната история представлява завършената четири томна „История на българската литература“ и еднотомната „Българската литература след Девети септември“. Въпреки известни методологически слабости четвъртият, последен том от историята, обсъден през 1975 г., има несъмнено значение за проучването на литературното ни развитие.

Във връзка с предстоящото чествуване на стогодишнината от Априлското въстание и смъртта на Христо Ботев институтът осъществи редица интересни инициативи. Учасниците в проблемната група за Априлското въстание подготвят своите доклади за тържествената научна сесия. Цв. Унджиева и Ст. Таринска участват в тритомното издание на съчиненията на Христо Ботев, подготвяно съвместно от института и изд. „Български писател“ с отговорен редактор акад. П. Динев. Несъмнен принос в ботевознанието е и обемният труд на проф. Ив. Унджиев и Цв. Унджиева „Христо Ботев. Живот и дело“.

По второто направление на научноизследователската дейност — теоретико-методологически въпроси на литературата и литературния процес — завършени монографии и изследвания още няма, тъй като плановите задачи на научните сътрудници продължават и през 1976 г.

Някои въпроси на сравнителното литературознание бяха изяснени и в проблемните групи „Методологически въпроси на сравнителното литературознание“ с ръководител ст. н. с. Б. Ничев и „Българо-румънски литературни връзки през XIX в.“ с ръководител ст. н. с. Ил. Конев. Ценни изследвания съдържа сборникът на първата група.

Сътрудници на института взеха участие в редица национални и международни сесии — за Н. Хрелков, М. Шолохов, Ив. Вазов, Я. Йовков, в Третия национален симпозиум по фолклор, в научната сесия по случай 30-годишнината от завършването на Отечествена война. Колектив от сътрудници (Е. Димитрова, Ив. Сарандев, Кр. Куюмджиев, Д. Леков) изработи енциклопедично издание на българската литература, което ще бъде публикувано в САЩ.

Дейността на института не се изчерпва с пряката научноизследователска работа. Във връзка с интеграцията между БАН и университетите някои сътрудници четат лекции (Б. Ничев, Хр. Дудевски, Д. Леков), спецкурсове (Ст. Каролев), а по-младите колеги работят със студентите като асистенти (С. Беляева, Л. Боева, Хр. Балабанова, Л. Стаматов). Институтът дейно подпомага и новите учебни заведения във Велико Търново, Шумен, Пловдив. Така сътрудниците на института участвуват непосредствено в научната и идейна подготовка на бъдещите литературоведи.

През 1975 г. продължи сътрудничеството с литературните и културните институти от други страни. Проблемната група „Българо-румънски литературни връзки през XIX в.“ проведе през май м. г. съвещание с румънски учени във връзка с подготвяния сборник. Бе уточнен планът за работата на проблемната група „Общото и особеното в литературите на социалистическите страни“ съвместно с Института за световна литература „Максим Горки“ в Москва. Продължава работата на проблемната група „Формиране на световната социалистическа литература“ с ръководител проф. Г. Димов, в която участвуват специалисти от НРБ, СССР, ГДР, Унгария.

Ръководството на института е в тесен контакт с почти всички сродни институти от социалистическите страни. Предстои да бъде сключен договор за сътрудничество с Института за славянознание и балканистика при АН СССР; с Института за славянознание при ПАН, с който ще се уточни работният план на проблемната група „Българо-полски литературни взаимоотношения“, включваща български и полски специални листи. През октомври м. г.

бе сключен договор за научно сътрудничество с Института за чешка и световна литература при ЧСАН. Дългогодишното сътрудничество на института с институти от други страни намира израз и в участието на наши сътрудници в симпозиуми и конференции в СССР, Полша, ГДР, Чехословакия и др.

Отговорните задачи, които стоят пред института — сред тях централно място заема многотомната история, — изискват да се анализира състоянието на научния потенциал, да се набележат инициативи за повишаване квалификацията на научните сътрудници. Необходимо е да се подсилят някои секции — например по теория на литературата, — да се назначат научни сътрудници по редица чужди литератури. Не достигат обаче шатните места. Минимални са също така командировките и специализациите в чужбина, които се отпускат за института. Необходимо е също да се включат повече сътрудници в курсовете за изучаване на чужди езици с пълно откъсване от служебните задължения. Като полезна форма за квалификация се утвърдиха научните семинари, като семинара по методологически въпроси на литературната история (ръководител Б. Ничев), но е необходима по-голяма настойчивост и деловитост в осъществяването им.

Членовете на колектива на Института за литература освен пряката си научна дейност вземат участие и в редица други инициативи. Това е сърцевината на насрещния план на института, който говори за общественото съзнание на сътрудниците му.

Почти всички членове на института участвуват в подготовката на петтомната енциклопедия „България“, като някои (акад. П. Динев, проф. Ст. Божков, М. Цанева) са отговорни редактори на отдели. Сътрудници на института (Л. Грашева, Ст. Кожухаров, Ил. Тодоров, Св. Николова) подготвиха един том събрани съчинения на акад. Лихачов, който ще бъде издаден от изд. „Наука и изкуство“. Институтът оказва квалифицирана помощ на изд. на Националния съвет на Отечествения фронт в поредицата „Мемоари“. Членове на института влизат в Художествения съвет на издателството, както и на изд. „Наука и изкуство“ (Б. Ангелов, Ст. Каролев), изд. „Български писател“ (П. Динев). Редица сътрудници на института участвуват в подготовката на отделни издания.

Членове на института участвуват като главни редактори, редактори и членове на редакционни колегии в централните литературни издания (Е. Каранфилов, Здр. Петров, Б. Ничев, Т. Жечев, П. Динев, В. Колевски и др.). Активно е сътрудничеството с радиото, телевизията и печата. В постоянен контакт с Литературния институт е дружество „Георги Кирков“.

Приносът на института в учебната и учебно-възпитателната работа не се изчерпва с преподавателската дейност на редица

негови сътрудници в СУ „Климент Охридски“, в Шумен, Велико Търново и Пловдив, както и в институтите за усъвършенстване на учители в София и Стара Загора (М. Цанева, Е. Константинова, Св. Николова, Д. Леков и др.). Връзката с учашите се се осъществява и чрез изд. „Народна просвета“ — институтът има представители в Съвета на издателството, членове на колектива са автори на очерци (акад. П. Зарев, проф. Ст. Каролев, М. Цанева, Е. Константинова и др.).

В рамките на настоящия доклад не влиза дейността на онези проблемни групи, чиито планове продължават и през 1976 г., научният и организационен живот на отделните секции. Тези и много други въпроси от научен, организационен и административен характер ще бъдат анализирани в отчетния доклад на института за 1975—1976 г.

II. ОСНОВНИ РЕЗУЛТАТИ И ПОСТИЖЕНИЯ ОТ РАБОТАТА НА ИНСТИТУТА ПРЕЗ ШЕСТАТА ПЕТИЛЕТКА

Решенията на X конгрес на БКП и приетата програма на партията поставиха пред обществените науки сериозни задължения, породени от по-нататъшното разгръщане на социалистическата културна революция, от изискванията на борбата срещу идейното влияние на буржоазната наука и култура. Обществени науки — в това число и литературознанието — трябваше да създадат фундаментални трудове, достойни както за многовековната традиция на българската литература и култура, така и за развитото социалистическо общество. Именно с тази повеля на партията бяха съобразени и основните задачи на института, които се разгрънаха в няколко направления.

Главните усилия на Института за литература при БАН бяха съсредоточени върху проучването на развитието на нашата литература от IX в. до наши дни. Изследвани бяха литературните взаимоотношения с редица други страни, както и някои теоретико-методологически проблеми. Положиха се усилия за концентриране на усилията върху национално важни, научно перспективни и актуални проблеми на литературната история, теория и критика. Изясниха се основни художествени и общокултурни процеси, разкриха се закономерности и принципи, които спомагат за правилното насочване на съвременната литература, за нарастване ролята на литературознанието в оформянето на народностно-патриотичното и класово-партийното съзнание на нашия съвременник.

Основна задача на института през шестата петилетка бе завършването на четиритомната История на българската литература, последният том от която бе обсъден през 1975 г. Тази „История...“ се превърна в пробен камък за зрелостта на литературоведската ни мисъл, като на дело показа както постиженията, така и слабостите на лите-

ратурната наука у нас. Прекалено дългият период на изготвянето ѝ — около двадесет години — наложи да бъдат включени неравностойни в научно отношение очерци; участието на по-младите специалисти бе ограничено до минимум. Не бе направено нищо за предварителната подготовка на нова много-томна история, докато траеше работата над отделните четири тома. Едва в последно време започна работа около разработването на пренебрегвани досега проблеми и теми, обработка на архивния материал, проучване на периодичния печат и др. Независимо от методологичните и организационни слабости, проличали в процеса на работата над четиритомната история, все пак натрупаният опит ще спомогне за създаването на многотомната История на българската литература.

През шестата петилетка бе завършен и тритомният Речник на българската литература, първото литературно енциклопедично издание у нас. Независимо от някои слабости, допуснати при работата над Речника..., той представлява сериозно постижение с богати фактически и библиографски данни за писатели, творби, литературни периоди, периодични издания и др.

Друга значителна задача през шестата петилетка беше написването на еднотомна история на нашата литература след Девети септември, което приключи през 1975 г. Значителна мащабна инициатива с национално и международно значение е Кирило-Методиевската енциклопедия в три тома. Подготовката ѝ започна преди няколко години, а работата над това издание ще продължи и през седмата петилетка, като срокът за завършването му е през 1980 г. Капитално значение в проучването на славянските литератури има и тритомното издание на съчиненията на Климент Охридски.

През шестата петилетка освен посочените трудове бяха написани и издани голям брой монографии, студии, сборници и други материали: Константин-Кирил Философ. Доклади от симпозиума..., 1972; Ленинската концепция за литературата и изкуството, 1971; Образът на комуниста в съвременната българска литература, 1972; Старобългарска литература. Изследвания и материали. Т. I, 1971; Формиране и развитие на социалистическата култура в България, 1971; Проблеми на българския фолклор. Доклади и изследвания, 1972; Известия на Института за литература, т. XXI, 1972; Славянска филология. Доклади и статии..., т. XIII, 1973; Литературен процес и художествено творчество, 1974; Българо-чешката дружба в литературата на XIX в., 1975; Идеино-художествени особености на съвременния литературен процес (съвместно с Института за световна литература, Москва), 1975; Боян Ничев — Увод в южнославянския реализъм, 1971; Ванда Смоховска-Петрова — Михаил Чайковски — Садък паша и Българското възрождане, 1973; Кую Куюв — Азбучната мо-

литва в славянските литератури, 1974; Илия Конев — Литературни взаимоотношения и литературен процес, 1975; В. Вълчев — Хитър Петър и Настрадайн Ходжа, 1975, и др. Заслужава да се отбележи и съвместното издание на Литературния институт с Института за руска литература при АН СССР — Ю. Бегунов — Козма Презвитер в славянских литературах, 1973. Необходимо е да се отбележи, че голяма част от продукцията на сътрудниците излиза и в други издателства, което говори за актуалната тематика и високата научна стойност на трудовете им. Монографии и студии на наши сътрудници се отпечатват и в чужбина (П. Диневков, Г. Цанев, Ем. Георгиев, Ат. Навев, Г. Димов, В. Колевски, Ил. Конев, Хр. Дудевски, М. Цанева, Цв. Унджиева) и по такъв начин се популяризират постиженията на българското литературознание.

В изпълнение на решенията на Февруарския пленум на ЦК на БКП Институтът за литература се включи активно в работата на издателствата, телевизията, радиото, периодичния печат. Част от творческите прояви на сътрудниците на института са свързани с обществени прояви — сесии, конференции, семинари — у нас и в чужбина. Не можем да не отбележим приноса им на Славистичния конгрес във Варшава, на Втория и Третия конгрес по балканистика (в Атина и Букурещ), на Международната конференция по въпросите на славянската култура т. г. във Варна, както и Първата международна конференция на българистите през 1974 г. Особено значение за развитието на текстологията у нас изигра съвещанието на ЕDITION-но-текстологическата комисия при Международния комитет на славистите, проведено през октомври 1974 г. в София.

От 1971 г. институтът засили творческото си сътрудничество с литературните институти от социалистическите страни. Съвместно се разработват различни проблеми и теми с АН СССР, с ПАН, с ЧСАН, с Германската и Румънската академия на науките. Проблемна група „Идейно-художествени особености на съвременния литературен процес“ с ръководител проф. В. Колевски работи съвместно с Института за световна литература „Максим Горки“ в Москва, като през май 1973 г. в София се проведе международен симпозиум. В сътрудничество с Института за световна литература в Букурещ бе разработен проблемът „Българо-румънски литературни връзки през XIX в.“ Съвместно с литературоведи от СССР, ГДР и Унгария сътрудници на нашия институт разработиха проблема „Литературата в изменящия се свят. Основни направления на съвременната идеологическа борба“. Завърши работата и на проблемната група „Българо-руски литературни и фолклорни връзки“ с ръководител В. Малеева; протекла в сътрудничество с Института за руска литература в Ленинград.

През 1974—1975 г. институтът сключи или поднови договори с някои институти от социалистическите страни. В Москва бе подписан работен протокол за сътрудничество между Института за литература при БАН и Института за световна литература при АН СССР. Бе подписан договор и с Института за чешка и световна литература при ЧСАН, а в близко бъдеще предстои да се сключат договори за сътрудничество и с Института за славянознание при ПАН, с Института за славяноведение при АН СССР, с Института за руска литература при АН СССР и др. Сътрудничеството с институти от социалистическите страни ще доведе до изясняване на основни методологически въпроси, до обмяна на научен опит и ще спомогне за успешното осъществяване на нашите национални задачи.

Друга страна от дейността на Института за литература е свързано с интеграцията между БАН и университета. Едва през 1974 г. обаче бяха направени решителни стъпки за нейното осъществяване. Беше проведено съвещание на ръководството на института с факултетите по славянски и западни литератури, за да се уточнят формите и начините на сътрудничеството, да се изработи единен научноизследователски план. На базата на тези решения започна конкретна дейност, за която стана дума в първата част на доклада. С оглед на големите задачи, стоящи пред института — подготвянето на много томната история, издаването на Кирило-Методиевската енциклопедия, разработването на актуалните проблеми на литературознанието — сътрудничеството между колектива на института и университета все още остава като наложителна и нерешена докрай задача.

През шестата петилетка се подобри и материалната база на Института за литература, който бе настанен в нова сграда. Все още обаче не са решени напълно проблемите на библиотечния фонд (разположен на два етажа и при неподходящи за съхранението на книгите условия), а предстоящата дейност на Центъра за научна информация и документация поставя нови изисквания.

Броят на новопостъпилите кадри в института през периода 1971—1975 г. се увеличи с около 20%. Назначени бяха предимно млади специалисти, приети първоначално като аспиранти. Необходимо е обаче да се потърсят и други пътища за привличане на способни литератори, както и да се повишава квалификацията на наличния потенциал чрез дългосрочни специализации и други форми. През шестата петилетка в института бяха защитени 11 кандидатски дисертации, а двама сътрудници — Хр. Дудевски и Ил. Конев — защитиха докторски дисертации в СССР.

Какви са изводите от работата на института през шестата петилетка с оглед на бъдещите му задачи?

Необходимо е усилията на научния колектив да бъдат съсредоточени около фундаментални изследвания, каквито са многомната история на българската литература, Кирило-Методиевската енциклопедия. Трудният опит от работата над четиритомната История на българската литература доказва, че поставените задачи могат да бъдат изпълнени само при максимална организация на работата и системен творчески контрол. Трябва също да се завърши академичното издание на съчиненията на П. Р. Славейков, да се подготвят академични издания и на други български писатели; да се обмисли въпросът за един многотомен Летопис на българската литература, който ще подпомогне написването на многомната история. Тези и ред други задачи, набелязани в перспективния план за развитието на българското литературознание до 1990 г., изискват пълна мобилизация на научния потенциал.

Отговорните задачи, залегнали в плана на Института за литература за седмата петилетка, задължават научния колектив да внесе чувствително подобряване в своята работа, за да бъде на висотата на извоювания досега престиж на института като важен фактор на литературния, културния и идеологическия фронт.

САБИНА БЕЛЯЕВА: „СЪВРЕМЕННИЯТ ЦИКЪЛ РАЗКАЗИ — ИДЕЙНИ И ЕСТЕТИЧЕСКИ ОСОБЕНОСТИ“

На 27 ноември 1975 г. в Института за литература при БАН се състоя публичната защита на дисертацията на Сабина Беляева на тема: „Съвременният цикъл разкази — идейни и естетически особености“. Присъствуваха членове на Научния съвет, научни сътрудници при института, преподаватели и асистенти от СУ „Климент Охридски“, студенти и много граждани. Заседанието се председателствуваше от директора на Института за литература Тончо Жечев. След като представи дисертантката, той даде думата на нейния научен ръководител проф. Ефрем Карафилков. Във въстъпителните думи проф. Е. Карафилков подчерта самостоятелния и задълбочен характер на подготовката на С. Беляева, прецизността на изследванията и сериозните научни наблюдения. Сабина Беляева прочете автореферат, след което думата бе дадена на двамата рецензенти — проф. Розалия Ликова и ст.н.с. Боян Ничев. В своите рецензии те обстойно и задълбочено анализираха основните положения в труда, разкриваха особеностите при творческия подход на дисертантката, изтъкнаха приносните постижения, както и някои спорни моменти.

В своята рецензия проф. Р. Ликова даде висока оценка на дисертационния труд при разкриване спецификата на цикъла разкази като явление, характерните особености и определяне мястото му в общия литературен процес на развитие на повествователните форми. Тя отбеляза, че С. Беляева „правилно разглежда циклизирането като плод на конкретни обществени условия, в контекста на цялостния литературен процес“. В своя подход към проблема дисертантката се насочва правилно към „историческите корени на явлениято, осветлявайки го в творчеството на А. Константинов и Йовков“, разглежда и неговото бъдеще, както и „интересния въпрос за връзката между циклизицията и романа“. Професор Р. Ликова се спира подробно на проблема за типологизиране на явлениято в главата „Типология на цикловите структури в светлината на традицията“. Тя отбеляза като постижение на дисертантката анализа на художествената конструкция на книгата „Бай Ганьо“, развитието на образа, „връзката между социалната динамика на образа и динамиката на неговото развитие, както и отворената динамична композиция на цялата творба“. В противопоставянето на Алеко — Йовков като автори на различен тип конструкция и циклови структури — динамична и статична, проф. Ликова смята, че Беляева основателно стига до извода за практическата пълноценност и на двата художествени типа конструкция, но смята, че е необходимо да се обърне повече внимание „върху връзката на писателя с естетическите и художествени тенденции на неговото време, които не са малко“ (при анализа на прозата на Йовков).

По-нататък в своята обстойна рецензия проф. Ликова се спира на трактовката на категорията време, разгледана в главата „Категорията време в цикъла разкази“ във философско-психологически план. Спирайки се на разказите-цикли на Д. Вълв и В. Попов, С. Беляева проследява „художествените аспекти на времето както в отношението автор — художествен свят, така и времето като елемент на композицията и като елемент от психологическата структура на героите“. При анализа на разказите на В. Попов Беляева открива свободата при преливане между минало и настояще в съзнанието на героя и „свободното опериране с обективната, материалната действителност“. Проф. Ликова приема позицията на дисертантката при извеждане на традицията от Йовков до съвременните разказвачи, но „с оглед на по-основни психологични общности“. „Само така, в тая връзка на търсения могат да се разкрият традициите на Йовков в психологическото развитие на съвременния разказ“, заключава рецензентката.

Висока оценка даде проф. Ликова на главата „Гледната точка на героя от цикловия сборник“, като акцентува преди всичко на позициите на дисертантката, която поставя този